

Політична участь громадянського суспільства та світова практика електронної демократії: до проблеми ефективності запровадження

М.А. МІХЕЙЧЕНКО

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара, м. Дніпропетровськ, Україна

Авторське резюме

У статті аналізується вплив електронної демократії на політичну участь громадянського суспільства, визначено ефективність запровадження інформаційно-комунікаційних технологій у розвитку демократії на сучасному етапі. Серед пріоритетних завдань України на шляху до європейського співтовариства визначено розбудову інформаційного суспільства. Важливим етапом його розвитку є запровадження світових практик е-демократії. Це сприятиме її прозорості та відкритості, модернізує державне управління. Як наслідок, громадянське суспільство матиме змогу долучитися до прийняття управлінських рішень на різних рівнях. Визначено проблеми розвитку представницької та прямої демократії. Доводиться теза про те, що існує багато проблем у розвитку як представницької, так і прямої демократії, проте запровадження е-демократії пропонує новий шлях в напрямі поглиблення демократичних процесів, широкого залучення громадян у суспільно-політичне життя. Констатується, що протягом останніх двох десятиліть у багатьох програмах урядів країн світу важливим питанням є модернізація державного сектора. Однак запровадження е-демократії також може викликати і низку проблем.

Ключові слова: е-демократія; представницька та пряма демократія; громадянське суспільство; модернізація; ефективне врядування

Political participation of civil society and world e-democracy development: to the problem of effective implementation

M.A. MIKHEICHENKO

Oles Honchar Dnepropetrovsk national university, Dnipropetrovsk, Ukraine

Abstract

In the article is analyzed the impact of electronic democracy on the political participation of civil society, determined the effectiveness of the implementation of ICT in democracy development. Among the priorities of Ukrainian way to European community - information society construction. An important stage of information society development is the implementation of international practices of e-democracy. It will promote transparency and openness, modernization of public administration. As a result, civil society will be able to participate in decision-making at all levels.

In this article, the author also examines the possibilities of information communication technology and e-government to enhance democracy. The author summarizes the known problems of representative democracy and direct democracy and inquire whether e-government potentially can offer solutions to these problems. The author concludes that many problems in both representative and direct democracies remain unsolved and that e-government even can create new problems.

For more than two decades now, modernization of the public sector with the aim of increasing service quality and productivity has been on the political agenda. The modernization ideology broke through in the early 1980s and was advocated and spread out in particular by the big consultancy firms and the Organization for Economic Cooperation and Development. In many government modernization programs, for instance the United Kingdom Action Plan, information communication technology (ICT) plays a central role, a role that it had begun to play since the 1990s. The effect of ICT on modernization processes within public administrations is partly passive and partly active. Alternatively, as the French government put it: Organizational and managerial changes within enterprises have been very numerous during the last twenty years. Not all of these were caused by the introduction of new technologies. However, a good part of them had not been possible if information management systems and infrastructures for communication were not gradually introduced throughout the period.

The development of e-government is usually thought to consist of a sequence of distinct steps. A number of models exist next to each other, but all agree that the first two steps consist of presence of government or governmental institutions on the web followed by the possibility of transactions with government by citizens and businesses, whereas the third (and further) step(s) involve(s) interactive government.

Keywords: e-democracy; participatory and direct democracy; civil society; modernization; effective governance

Политическое участие гражданского общества и мировая практика электронной демократии: к проблеме эффективности внедрения

М.А. МИХЕЙЧЕНКО

Днепропетровский национальный университет имени Олеся Гончара, г.Днепропетровск, Украина

Авторское резюме

В статье анализируется влияние электронной демократии на политическое участие гражданского общества, определена эффективность внедрения информационно-коммуникационных технологий в развитии демократии на современном этапе. Среди приоритетных задач Украины на пути к европейскому сообществу определено развитие информационного общества. Важным этапом его развития является внедрение мировых практик электронной демократии. Это будет способствовать ее прозрачности и открытости, модернизирует государственное управление. Как следствие, гражданское общество сможет приобщиться к принятию управленческих решений на разных уровнях. Определены проблемы развития представительной и прямой демократии. Приводится тезис о том, что существует много проблем в развитии как представительной, так и прямой демократии, однако внедрение е-демократии предлагает новый путь в направлении углубления демократических процессов, широкого привлечения граждан в общественно-политическую жизнь. Констатируется, что в течение последних двух десятилетий во многих программах правительств стран мира важным вопросом является модернизация государственного сектора. Однако внедрение электронной демократии также может вызвать и ряд проблем.

Ключевые слова: е-демократия; представительная и прямая демократия; гражданское общество; модернизация; эффективное управление

Постановка проблемы. За останні двадцять років значно змінилися організаційні та управлінські підходи щодо вирішення питань суспільно-політичного життя. Проте, не всі з них були викликані запровадженням нових інформаційно-комунікаційних технологій. Однак більша частина змін була б неможливою без системи управління інформацією та відповідної інформаційної інфраструктури.

Звертаючись до визначення поняття «електронна демократія» (е-демократія) відзначаємо, що його розглядають у двох значеннях. Так, Н.В. Грицяк та С.Г. Соловійов, говорячи про е-демократію у вузькому розумінні, мають на увазі «застосування ІКТ для забезпечення (електронного супроводу) прав громадян. У цьому разі змінюється лише технологічний бік подання заяв, звернень, запитів органам влади від імені громадян. Тобто, використовуючи своє законне право на отримання певної довідки, громадянин може звернутися до інстанції письмово, а може, наприклад, користуючись електронною поштою» [1, с.5]. У широкому сенсі е-демократія «передбачає залучення громади за допомогою сучасних інформаційних технологій до вирішення різноманітних суспільно-політичних завдань» [1, с.5]. В цьому контексті актуалізується питання ефективності запровадження практик е-демократії.

Запровадження практик е-демократії, як правило, є багатоступінчастим процесом. Кількість моделей різниться країнами світу, але для більшості країн з метою забезпечення ефективного зв'язку із громадянським суспільством спільним є наявність у державних установах електронних ресурсів у мережі Інтернет. Завершальною фазою втілення е-демократії виступає інтерактивна система врядування. За допомогою е-демократії громадяни і представники бізнесу визначають, які саме послуги і яким чином нада-

ватиме їм держава, установлюють взаємну відповідальність у межах взаємодії, формують образ держави і суспільства та електронного урядування як окремого соціального інституту.

Е-демократія постає результатом освоєння громадянами інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) в процесі використання послуг електронного урядування, ефективність запровадження якого залежить від багатьох чинників політичного, соціального, економічного, інформаційного, науково-методичного, організаційного, нормативно-правового характеру. Е-демократія, складаючись з усіх наявних засобів комунікації, дає громадянам можливість ініціювати, контролювати та впливати на вироблення та реалізацію найважливіших державно-управлінських рішень.

Наприклад, дослідники А.Какабадзе і А.Кузьмін наголошували на важливості запровадження певної інформаційної моделі для забезпечення кращого зв'язку із громадянським суспільством. Наголос робиться, в першу чергу, на технічному переозброєнні, реструктуризації та рефреймінгу системи державного управління. На рівні однієї управлінської структури впровадження ІКТ, як правило, розуміється в основному як переоснащення персональних комп'ютерів (технічне переоснащення). Реструктуризація ж передбачає реорганізацію ієрархічних (по вертикалі) відносин всередині управлінської структури. Рефреймінг містить реорганізацію горизонтальних відносин між різними, але пов'язаними управлінськими структурами. На державному рівні переоснащення складається з імплементації електронного голосування та електронних послуг і електронного врядування. Реструктуризація передбачає реорганізацію служб і управлінських установ; рефреймінг означає введення е-демократії та перегляд системи державного врядування в цілому [14, с.491].

У більшості моделей імплементація е-демократії, на заключній стадії (тобто перетворення, або рефреймінг), передбачає запровадження широкомасштабних реформ державного врядування [14, с.491].

Проблемою статті є визначення ефективності запровадження е-демократії у забезпеченні політичної участі громадянського суспільства.

Особливо актуальними ці аспекти є для сучасної України, адже е-демократія передбачає зростання активності членів суспільства в обговоренні різноманітних проблем (політика, енергетика, довкілля, культура тощо).

Аналіз досліджень і публікацій. В межах аналізу розробок і публікацій заявленої тематики слід констатувати переважання робіт зарубіжних дослідників. Серед зарубіжних робіт в цій царині провідні позиції належать У. Галстону, С. Кліфту, Й. Масуді, Г. Рейнгольду, Ю. Хабермасу, М. Хагену, які у своїх роботах окреслювали вплив технологічних чинників на ступінь розвитку е-демократії. Вони приділяли увагу демократії участі, теледемократії, кібердемократії, електронній демократизації, сценаріям розвитку та умовам запровадження. У той час як більшість вітчизняних дослідників з проблематики розвитку е-демократії С.Г. Соловійов, А. Семенченко, С. Дзюба, І. Жилияєва, С. Полумієнка, І. Рубан, Н. Грицьак, Ю. Василевич, Л. Приходько репрезентують різні підходи до формування основ е-демократії [1, с.5].

Проте, в Україні бракує досліджень, які б пропонували критичні оцінки щодо розвитку та містили б аналіз ефективності запровадження е-демократії. Тому актуальність розробки даної проблематики є беззаперечною.

Метою дослідження є визначення ефективності запровадження е-демократії, що найкраще забезпечує зв'язок громадянського суспільства та владних інституцій.

Завданнями статті є визначення негативних та позитивних особливостей розвитку е-демократії на прикладі різних країн світу, розкриття е-демократії як інструменту ефективного зв'язку між суспільством і владою.

Виклад основного матеріалу. Звертаючись до історичних витоків питання, слід відмітити, що навіть Алан Тьюринг, основоположник комп'ютера, не уявляв собі, що його винахід в майбутньому буде відігравати таку важливу роль у розвитку демократичних процесів.

У XXI столітті інтерес до ідеї електронної демократії, до аспектів прискореного спілкування громадян і політиків через засоби ІКТ призводить до підвищення участі громадян в прийнятті політичних рішень у демократичних країнах. Більшість дослідників констатує, що Інтернет значно розширив можливості політичної комунікації та став свого роду «інформаційним супер шосе» [14, с. 491]. Цікавим аспектом при вивченні даного явища є доступ до інформації і вміння визначати важливі фактори у розвитку представницької демократії. Політичні чати, форуми

для обговорення, електронна звітність обраних представників і так далі відкрили безпрецедентні можливості для взаємодії між громадянами і політиками.

Проте, питання необхідності запровадження е-демократії, визнання визначального впливу інформаційно-комунікаційних технологій на демократичний процес і сьогодні є дискусійним. Так, певні дослідники вважають, що запровадження Інтернету фактично означає лише модернізацію у комунікаційному контексті, у той час як інші дослідники доводять, що ІКТ в цілому і Інтернет, зокрема, можуть сприяти розвитку демократичних процесів. Однак, це не означає, що за допомогою телеграфу Альберта Джеймса Майєра і телефону Олександра Грема Белла можливо забезпечити участь громадян в процесі прийняття політичних рішень, або ці та інші технічні винаходи вплинули на владні рішення.

За думкою Леніхана та Кауфмана, суспільство змінюється відповідно до прогресу науки і технологій. Але, за висловлюванням Енн Макінтош, немає нічого демократичнішого, ніж технології. Проте, на думку Кампена, Ная, Кінга сучасні західні демократії «страждають» від зниження довіри громадян, тому вивчення впливу інформаційно-комунікаційних технологій на розвиток демократичних процесів, а саме – е-демократії є і залишається предметом дослідницького інтересу. Дослідження даної проблематики викликані необхідністю визначення впливу ІКТ на відновлення довіри громадянського суспільства до інституцій держави.

Розкриваючи можливості е-демократії, дослідники Кампен, Ван де Валле звертають увагу на особливості розвитку політичних систем та їх розвиток за умов «цифрового розриву» [14, с.492].

Вдаючись до аналізу політичних систем, дослідники наголошують на наявності цілої низки проблем, що стосуються, перш за все, представницької демократії. Згідно Ваймера та Вінінга, існують два істотні чинники, що безпосередньо впливають на представницькі демократії.

По-перше, обрані представники виражають, як правило, приватні інтереси та є складні в агрегації інтересів широких кіл громадськості. В даному контексті впровадження е-демократії не є вирішенням даної проблеми. По-друге, приватні групи інтересів відображають стан непропорційного впливу громадськості на прийняття політичних рішень. Тобто, представницька демократія зазнає кризи, зростає чисельність представників, що не мають високого рівня громадської підтримки, а лише впроваджують окремі піар-акції задля досягнення результату. Зокрема, Матіла зазначає на відсутності зацікавленості в прийнятті рішень, зниженні активності голосування по всій Європі, концентрації влади у прийнятті рішень [14, с.492].

Однак ІКТ підвищують доступність інформації і забезпечують засоби моніторингу діяльності обраних представників. Багато веб-сайтів парла-

ментів уже пропонують можливість пошуку та баз даних. Це дає громадянину можливість стежити за діяльністю як цілковито парламенту, так і окремих членів парламенту. Прикладом такої бази даних є база даних Paolis Бельгійського парламенту [14, с.492]. За допомогою цієї бази даних кожен громадянин може контролювати діяльність членів парламенту, законодавчі процеси і читати повний текст стенограм парламентських дискусій.

Проте інформація і засоби для моніторингу доступні тільки для тих, хто володіє та має необхідну інфраструктуру. Ще одна проблема в представницькій демократії є співвідношення між парламентом з одного боку і державним управлінням з іншого. Дослідник Ван Дьівенбоден відзначає, що ІКТ пропонують адміністраціям багато сильних інструментів для контролю громадян, наприклад, шляхом розробки всіх видів баз даних і можливості їх об'єднання. Крім того, інші додатки такі як інформаційні системи управління і системи прийняття рішень все частіше застосовуються для створення більш ефективного і дієвого державного управління. Однак дослідник Мейер стверджував, що впровадження ІКТ в державному управлінні несе в собі як загрози, так і нові можливості. Довговічність та оригінальність даних, що зберігаються в цифровому форматі, створюють деякі проблеми: зміни програмного забезпечення протягом довгого часу, викликають проблеми сумісності, дані стають недоступними. Крім того, немає ніяких гарантій, щодо маніпуляцій над цифровими даними та їх цілісності [14, с.493].

Розглянемо проблеми, що властиві безпосередній демократії.

Матеріально-технічне забезпечення масових референдумів потенційно може бути забезпечене за допомогою ІКТ. І тоді це може слугувати аргументом для запровадження прямої демократії. Пропозиції щодо практики проведення масових референдумів, однак, були зняті з порядку денного бельгійським і голландським урядами в 2002 році. В обох випадках, на думку дослідників Веймера та Вінінга [14, с.492], причиною відмови від запровадження цих проектів полягали у недоліках прямої демократії, а саме – через ризики того, що будуть запроваджені неефективні управлінські рішення.

Найбільшого опору ідеї запровадження е-демократії набули у Німеччині. На думку дослідника Хагена, на таку позицію могла вплинути низка факторів: панування націонал-соціалізму, досвід Веймарської республіки. Хольцнайгел та Хансман висловили побоювання, що пряма демократія або навіть більш слабкі форми електронної демократії можуть підвищити популізм у прийнятті рішень. Дослідник Кляйнстобер заявив, що німецька традиція тяжіння до техногенності у розв'язанні суспільно-політичних проблем призвела до втрати демократичних принципів [14, с.493].

Враховуючи вищевикреслені проблеми (по-

пулізм та прийняття рішень меншістю, що не має високого рівня громадської підтримки), проявилися й інші проблеми у розвитку прямої демократії. Зокрема, проблема оперативності прийняття рішень. За словами Макліна, кількість часу, що громадяни готові витратити на референдум, обмежена. Коли частота референдумів збільшується, існує серйозний ризик того, що мотивація громадян брати участь у процесі прийняття рішень знижується. Ще одна проблема, на думку Макліна, полягає в ризику того, що в умовах прямої демократії громадяни можуть ухвалювати непослідовні рішення [14, с.493].

Снеллен назвав цю проблему питанням «єдиного підходу». Це означає, що пряма демократія буде розглядатися як одиничний випадок. Це, однак, не є реалістичним підходом до розв'язання політичних проблем. Багато питань політики пов'язані між собою, є частинами єдиного комплексу і не можуть бути відокремлені одна від одної.

Наприклад, громадяни голосують за зниження податку з одного боку і введення збільшення пенсійних внесків з іншого боку. Обидва ці питання є важливими для спільнот, проте також призводять до появи прибічників та противників. В цьому контексті слід констатувати, що є багато питань, які важко вирішити за допомогою прямої демократії: багато політичних питань, потребують переговорів, консультацій, експертних оцінок, знаходження компромісу. Сам факт того, що ІКТ допомагають подолати деякі практичні проблеми прямої демократії (наприклад, значні обсяги залучення представників широких кіл громадськості до прийняття політичних рішень) немає ніяких підстав, щоб запровадити пряму демократію.

Ще більших складнощів викликає питання технічних можливостей та наявності економічного підґрунтя.

Запровадження електронної демократії, на думку Левін, має враховувати певні аспекти. До запровадження е-демократії слід ставитися зважено, аналізуючи усі можливі вигоди та негативні сторони [14, с.492]. Так, до позитивних сторін можна віднести ідею, що «зручність» призведе до участі широких кіл громадськості, що має потребу в значно більшій кількості інформації. Інтернет у цьому контексті виступає «масовими міськими зборами». Однак, жодне з цих наведених тверджень, в кінцевому рахунку, не є виправданим. Аналізуючи вислови багатьох дослідників е-демократії, приходимо до висновку, що використання мережі Інтернет найменшим чином впливає на розвиток е-демократії. Інтернет, на думку Томаса, є джерелом інформації, і не є придатним для реалізації політичних дій [14, с.493].

Ключовим припущенням прихильників запровадження електронної демократії є твердження, що більш детальна інформація є більш точною інформацією. Проте слід брати до уваги той факт, що є така річ, як інформаційне пере-

вантаження, а також, що існує величезна небезпека зниження якості інформації. Безсумнівно, більш повна інформація може приводити до кращих рішень, за умови, що політики будуть протистояти спокусі слідувати своїм власним мотивам, але так, звичайно, ніякої гарантії, що більше інформації приведе до прийняття більш ефективних рішень.

Однак, незважаючи на строкатість думок щодо ролі технологічного чинника в розвитку демократичних процесів, є причини до запровадження ІКТ в управлінні державою. Розглядаються шляхи оптимізації моделей е-урядування, вказується на необхідність забезпечення державного апарату ефективними засобами прийняття управлінських рішень та організації електронної взаємодії влади, громадян і бізнесу.

Висновки. Аналізуючи вищенаведене, приходимо до наступних висновків:

1. Протягом останніх двох десятиліть модернізація державного сектора з метою підвищення якості обслуговування громадянського суспільства посідає чільне місце у політичному порядку денному багатьох країн світу. У багатьох державних програмах з модернізації, наприклад Сполученого Королівства, інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) з 1990-х рр. відіграють центральну роль. Проте вплив ІКТ на процеси модернізації в межах інституцій державної влади є неоднозначним. Не всі з них були викликані впровадженням нових технологій.

2. Розвиток е-демократії забезпечується послідовною реалізацією певних етапів. Більшість дослідників е-демократії погоджуються з тим, що перші два етапи у розвитку е-демократії супроводжуються розвитком Інтернет-платформ (ресурсів) у державних установах, в той час як третій етап пов'язаний із втіленням інтерактивного урядування. Світова практика е-демократії

також позначилась розвитком низки моделей, що фактично існують поруч одна з одною.

3. На сьогодні існуючі у світовій практиці експерименти з Інтернет-голосування, інших практик запровадження е-демократії свідчать про необхідність зваженого підходу до використання технологій.

4. Є необхідність підвищення ефективності взаємодії громадян з державними установами; проте вузькі технічні рішення мають мінімальний вплив на якість життя суспільства і демократичного урядування. Ніякі інформаційно-комунікаційні технології, на яких заснована е-демократія, самі по собі не гарантуватимуть здійснення комунікативних процесів – ініціатором повідомлень, з одного боку, і отримувачем, з другого – є людина. І в разі, коли представник суспільства не користується електронною мережею, е-демократія як така для нього не існує.

5. Незважаючи на наявність позитивних (наприклад, забезпечення участі широких кіл громадськості при прийнятті політичних рішень) та негативних аспектів (прийняття низькокомпетентних рішень) щодо запровадження е-демократії сучасні технології у більшій мірі сприяють розвитку демократичних процесів. У цьому контексті важливим є подальше поглиблене вивчення шляхів використання потенціалу Інтернет-мережі для забезпечення більш ефективного зв'язку із громадянським суспільством.

6. Розвиток інформаційно-комунікаційних технологій, розбудова інформаційного суспільства дає владі можливість безпосереднього спілкування із громадою, що передбачається концепцією електронного урядування загалом і електронної демократії зокрема. За допомогою інформаційних технологій формується специфічне інформаційне поле, що стає потужним засобом здійснення й проведення владних стратегій.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ:

1. Грицяк Н.В. Електронна демократія: навч. посібник [Текст] / Н. В. Грицяк, С.Г. Соловійов; за заг. ред. д-ра наук з держ. упр., проф. Н. В.Грицяк. – К.: НАДУ, 2015. – 66 с.
2. Зарубіжний досвід запровадження електронного урядування / Авт. кол.: Т. Камінська, А. Камінська, М. Пасічник та ін.; За заг. ред. д-ра наук з держ. упр., проф. С.А. Чукут. – К.: НАДУ, 2008. – 200 с.
3. Комунікація: демократичні стандарти в роботі органів державної влади [Текст] / за заг. ред. Н. К. Дніпроенко. – К.: ТОВ «Вістка», 2008. – 164 с.
4. Концепція розвитку електронного урядування в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dki.org.ua/files/Concept-E-Government.doc>
5. Лопушинський І. Електронна демократія та електронне урядування: досвід США для України [Електронний ресурс] / І. Лопушинський. – Режим доступу: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/putp/2011-2/doc/2/03.pdf>
6. Лопушинський І.П. Упровадження електронного урядування в роботу органів виконавчої влади України як вагомий складовий елемент реформування державної служби [Текст] / І.П. Лопушинський // Публічне управління: теорія та практика: збірник наукових праць Асоціації докторів наук з державного управління. – Х.: Вид-во «ДокНаукаДержУпр», 2010. – № 2. – С. 194-198.
7. Лопушинський І.П. Упровадження електронного урядування в систему державної служби в Україні [Текст] / І.П. Лопушинський, В.І. Клоцевський // Державна політика щодо місцевого самоврядування: стан, проблеми та перспективи: Матеріали 1-ї Всеукраїнської науково-практичної конференції. – Херсон: ХНТУ, 2010. – С. 108-110.
8. Павлютенко Н.Ю. Электронная Европа и электронное правительство США. [Электронный ресурс] / Н.Ю. Павлютенко. – Режим доступа: <http://ava.md/040-elektronnayamoldova/03814-elektronnaya-evropa-i-elektronnoe-pravitelstvo-ssha.html>
9. Семенов А.В. Електронна демократія – стандарт відкритих засад управління [Текст] / А.В. Семенов // Новітні тенденції розвитку демократичного урядування: світовий та український досвід: матеріали наук.-практ. конф. за міжнар. участю, Київ, 30 трав. 2008 р.: у 3 т. / за заг. ред. О.Ю. Оболенського, С.В. Сьоміна. – К.: НАДУ, 2008. – Т. 2. – С. 351-352.
10. Сіленко А. Інформаційні технології – новий імпульс для пошуку парадигми майбутнього суспільства [Текст] /

- А. Сіленко // Політ. менеджмент. – 2007. – № 3. – С. 96-112.
11. Электронное правительство в США [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.svobodainfo.org/ru/node/253>
12. Gurevitch M. The Crisis of Public Communication [Text] / M. Gurevitch, J. Blumler. – Taylor & Francis Group, 2001. – 230 p.
13. Habermas J. The structural transformation of the Public Sphere: an inquiry into a category of Bourgeois Society / J. Habermas. – Cambridge: Polity, 1989.
14. Kampen J.K. E-Democracy: A Critical Evaluation of the Ultimate E-Dream [Text] / J. K. Kampen, K.Snijkers // Social Science Computer Review. – 2003. – Vol. 21, № 4. – P. 491-496.
15. Keegan V. Cherish the BBC, the best innovator of all Technology Guardian / V. Keegan. — Retrieved from: <http://www.theguardian.com/technology/2006/dec/21/newmedia.comment>.
16. Social media for citizen participation: examples and general best practices – webinar. – Retrieved from: http://www.sog.unc.edu/courses/sog_course/view.php?q=/courses/0825/preview.

Стаття надійшла до редакції 31.05.2016

REFERENCES:

1. Hrytsyak, N.V., 2015. Elektronna demokratiya: navch. posibnyk [E-Democracy: teach. manual]. NADU, Kyiv (in Ukrainian).
2. Kamins'ka, T., Kamins'ka, A., Pasichnyk, M., 2008. Zarubizhnyy dosvid uprovadzhennya elektronnoho uryaduvannya [Foreign experience implementing e-government]. NADU, Kyiv (in Ukrainian).
3. Dniprenko, N. K., 2008. Komunikatsiya: demokratychni standarty v roboti orhaniv derzhavnoyi vlady [Communication: democratic standards in the work of public authorities]. TOV «Vistka», Kyiv (in Ukrainian).
4. Kontsepsiya rozvytku elektronnoho uryaduvannya v Ukraini [The concept of e-government in Ukraine]. Access Mode: <http://dki.org.ua/files/Concept-E-Government.doc> (in Ukrainian).
5. Lopushyns'kyi, I. Elektronna demokratiya ta elektronne uryaduvannya: dosvid SShA dlya Ukrainy [E-democracy and e-government: the US experience in Ukraine]. Access Mode: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/putp/2011-2/doc/2/03.pdf> (in Ukrainian).
6. Lopushyns'kyi, I.P., 2010. Uprovadzhennya elektronnoho uryaduvannya v robotu orhaniv vykonavchoyi vlady Ukrainy yak vahoma skladova reformuvannya derzhavnoyi sluzhby [E-democracy and e-government: the US experience in Ukraine]. Publichne upravlinnya: teoriya ta praktyka : zbirnyk naukovykh prats' Asotsiatsiyi doktoriv nauk z derzhavnoho upravlinnya. Kh.: Vyd-vo «DokNaukDerzhUpr» 2, 194-198 (in Ukrainian).
7. Lopushyns'kyi, I.P., 2010. Uprovadzhennya elektronnoho uryaduvannya v systemu derzhavnoyi sluzhby v Ukraini [The introduction of e-governance in public service in Ukraine]. Derzhavna polityka shchodo mistsevoho samovryaduvannya: stan, problemy ta perspektyvy: Materialy 1-yi Vseukrayins'koyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi. KhNTU, 108-110. Kherson (in Ukrainian).
8. Pavlyutenko, N.Yu. Elektronna Evropa i elektronnoe pravitelstvo SShA [EEurope and electronic US government]. Access Mode: <http://ava.md/040-elektronnayamoldova/03814-elektronnaya-evropa-i-elektronnoe-pravitelstvo-ssha.html> (in Russian).
9. Semenov, A.V., 2008. Elektronna demokratiya – standart vidkrytykh zasad upravlinnya [Electronic democracy - the standard principles of open government]. Novitni tendentsiyi rozvytku demokratychnoho vryaduvannya: svitovyy ta ukrayins'kyi dosvid: materialy nauk.-prakt. konf. za mizhnar. uchastyu, Kyiv, 30 trav. 2008 r.: u 3 t. NADU, 2, 351-352. Kyiv (in Ukrainian).
10. Silenko, A., 2007. Informatsiyni tekhnolohiyi – novyy impul's dlya poshuku paradyhmy maybutn'oho suspil'stva [Information Technology - a new impetus to search paradigm future society]. Polit. menedzhment 3, 96-112 (in Ukrainian).
11. Elektronnoe pravitelstvo v SShA [E-government in the United States]. Access Mode: <http://www.svobodainfo.org/ru/node/253> (in Russian).
12. Gurevitch, M., 2001. The Crisis of Public Communication. Taylor & Francis Group
13. Habermas, J., 1989. The structural transformation of the Public Sphere: an inquiry into a category of Bourgeois Society. Cambridge: Polity
14. Kampen, J.K., 2003. E-Democracy: A Critical Evaluation of the Ultimate E-Dream. Social Science Computer Review 21, 4, 491-496
15. Keegan, V. Cherish the BBC, the best innovator of all Technology Guardian. Retrieved from: <http://www.theguardian.com/technology/2006/dec/21/newmedia.comment>.
16. Social media for citizen participation: examples and general best practices – webinar. Retrieved from: http://www.sog.unc.edu/courses/sog_course/view.php?q=/courses/0825/preview.

*Міхейченко Марія Анатоліївна – кандидат політичних наук, доцент
Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара
Адреса: 49010, м. Дніпропетровськ, пр. Гагаріна, 72*

*Mikheichenko Mariia A. – PhD in political science, associate professor
Oles Honchar Dnepropetrovsk national university
Address: 72, Gagarin Av., Dnipropetrovsk, 49010, Ukraine
E-mail: alina.polivoda@gmail.com*

*Михейченко Мария Анатольевна – кандидат политических наук, доцент
Днепропетровский национальный университет имени Олеся Гончара
Адрес: 49010, г. Днепропетровск, пр. Гагарина, 72*